

НАПРЯМ 1. НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-1>

ВИЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ ПРИНЦИПІВ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Балацька О. Р.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національний університет «Острозька академія»
м. Острог, Рівненська область, Україна*

Ткачук Ю. С.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Національний університет «Острозька академія»
м. Острог, Рівненська область, Україна*

Попри те, що розробки систем штучного інтелекту проводились ще з другої половини XX століття, лише кілька років тому він став доступним кожному користувачу мережі Інтернет. Враховуючи сучасну поширеність доступу до штучного інтелекту постає нагальна необхідність в законодавчому регулюванні використання штучного інтелекту, зокрема створення системи принципів такого використання та формування законодавчої бази у цій сфері.

Як зазначили О.К. Намясенко та С.М. Ратушний: «Існуючі політичні, геополітичні та економічні розбіжності, які ще більше поширюються агресією РФ проти України, створили умови, за якими розвиток штучного інтелекту та розробка правил його застосування відбуваються паралельно» [1, с. 8].

Актуальність питання визначення певних принципів використання штучного інтелекту полягає у відсутності нормативного регулювання цієї сфери у законодавстві України, при тому, що фактичне використання штучного інтелекту на сьогодні є надзвичайно поширеним. Окрім того, враховуючи той факт, що серед користувачів штучного інтелекту є велика частка дітей та молоді вважаємо, що якнайшвидше законодавче врегулювання окресленого питання полегшить формування правової культури законного використання штучного інтелекту.

Основною метою є визначення загальних принципів та підходів до їх реалізації щодо законодавчого врегулювання питання етичного використання штучного інтелекту користувачами подібних програм через аналіз Рекомендацій етичності штучного інтелекту ЮНЕСКО.

Тема правового регулювання використання штучного інтелекту та прав на результати такого використання висвітлювалась у наукових працях українських авторів, зокрема О.В. Явтушенко, О.К. Намясенко, С.М. Ратушного, М.М. Янишівського, Т.В. Ярошевської та інших. Питання теми актуалізувались з 2020 року, зі схваленням Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. [2].

Сучасні системи штучного інтелекту здатні генерувати як наукові реферати, так і художні тексти, ілюстрації, картини, музику та пісні, які раніше могли бути створеними лише людиною в рамках її творчості. Проте, першою проблемою постає той факт, що сучасні системи штучного інтелекту для «навчання» використовують не відібраний людиною перелік матеріалів, а ті матеріали, які наявні у вільному доступі в мережі Інтернет. В результаті такого «навчання» остаточний твір, згенерований штучним інтелектом, є компіляцією тих даних, які програма змогла знайти за потрібним запитом. В результаті постає питання правомірності використання чужих творів для створення такої компіляції.

Водночас в законодавстві України про освіту та вищу освіту, про авторське право та суміжні права, наукову і науково-технічну діяльність відсутнє визначення поняття компіляції у науковій (творчій) роботі учасників освітнього процесу. Тлумачний словник з української мови визначає компіляцію як «1) писання твору на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження й опрацювання джерел; компілювання; 2) твір, написаний таким способом» [3]. Принагідно зазначити, що Закон України «Про авторське право та суміжні права» від (далі – Закон) розглядає терміни «бази даних» та «компіляція даних» як синонімічні поняття. Так, згідно з п. 4 ч. 1 ст. 1 цього Закону «база даних (компіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої інформації у довільній формі, що розташовані у систематизованому або упорядкованому вигляді, що можуть бути доступні за допомогою спеціальної пошукової системи та/або на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів» [4]. Також законодавство про авторське право та суміжні права відносить бази даних (компіляції даних) до об'єктів авторського права за умови, якщо вони за добром або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності (п. 17 ч. 1 ст. 6 Закону) [4] та визначає умови їх охорони авторським правом.

Іншою проблемою сучасності є питання використання штучного інтелекту в освітній діяльності, зокрема у сфері академічної доброчесності,

оскільки штучний інтелект зараз здатен виконувати не лише консультативні та пошукові функції, а й аналізувати та писати тексти. В результаті цього постає питання належності авторських прав на подібні, сформовані за допомогою штучного інтелекту, роботи. Адже на сьогодні нормативно не встановлено, що компіляція є порушенням академічної доброчесності відповідно до законодавства про освіту України. Однак, на нашу думку, компіляція, зокрема генерування твору штучним інтелектом на основі наявних баз даних, може свідчити про академічну недоброчесність.

Цей перелік не є завершеним та вичерпним, проте ілюструє загальну тенденцію проблематики щодо авторських прав на об'єкти, створені штучним інтелектом.

Одним із важливих етапів формування принципів використання штучного інтелекту варто відзначити прийняті ЮНЕСКО у листопаді 2021 року «Рекомендації етичності штучного інтелекту» (Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence). Зазначені рекомендації стосуються різних видів штучного інтелекту, зокрема і генеративного штучного інтелекту, але не тільки, а тому є узагальненими. Попри це, варто виділити декілька основних принципів, які матимуть вплив і на повсякденне використання генеративного штучного інтелекту.

Одним із таких принципів є людський нагляд за системами штучного інтелекту та визначення відповідальності, що передбачає зобов'язання держав-членів гарантувати можливість покладення відповідальності за будь-яку стадію життєвого циклу систем штучного інтелекту, при чому це передбачає не лише індивідуальний контроль, а й забезпечення громадського контролю [2, с. 8].

Інший принцип відповідальності та підзвітності передбачає, що етична відповідальність за рішення та дії в кінцевому підсумку повинна покладатись на учасника/користувача штучного інтелекту відповідно до його ролі в життєвому циклі системи [2, с. 9].

Важливим також є принцип багатостороннього та адаптивного управління та співпраці, зокрема з державами. Цей принцип передбачає в тому числі створення способів контролю урядами держав за даними, які створюються на їх території чи проходять через них [2, с. 9].

Ще один принцип, який варто розглянути, це право на конфіденційність і захист даних, який, поміж іншого, передбачає, що дані для систем штучного інтелекту мають бути зібрані у спосіб, який узгоджується з міжнародним та національним правом [2, с. 8].

Виходячи з вищевикладених принципів, які наведені у Рекомендаціях етичності штучного інтелекту, вважаємо доцільним сформулювати наступні принципи та необхідні кроки для їх реалізації в нашій державі. Першим є принцип державного нагляду за системами штучного інтелекту, які виходять на український ринок Інтернет-послуг. Зокрема

в практичному плані важливо законодавчо покласти відповідальність за контроль штучного інтелекту на провайдера та зобов'язати власника цієї програми створювати обов'язкове маркування при копіюванні продуктів, створених штучним інтелектом. Також існує необхідність створення механізму державного контролю за дотриманням законодавчих норм та надання можливості блокування ресурсів, які порушують такі норми. По друге, згідно із принципом відповідальності має бути визначена можливість покладення відповідальності також і на недобросовісного кінцевого користувача штучним інтелектом в частині протизаконних дій, які залежали від кінцевого користувача. По третє, внесення змін до законодавства про авторське право, зокрема в частині введення в авторське право норм щодо автоматичного дозволу чи заборони використання авторського твору штучним інтелектом з метою «навчання» при публікації такого авторського твору в мережі Інтернет; створення механізму вилучення авторського твору з бази даних штучного інтелекту на вимогу автора оригінального твору.

Література:

1. Намясенко О., Ратушний С. Штучний інтелект: у пошуках моделі правового регулювання. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 6(6). URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-6\(6\)-128-140](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-6(6)-128-140) (дата звернення: 20.12.2024).
2. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.12.2024).
3. Глумачний словник української мови в 11-ти томах. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 20.12.2024).
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2023, № 57, ст. 166. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20?find=1&text=%D0%B1%D0%B0%D0%B7+%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85#w1_8 (дата звернення: 20.12.2024).
5. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. UNESCO, November, 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380455> (дата звернення: 20.12.2024).